

Ideiglenesen „áthangolt” urbánus autonóm területek

Sound as Space. Nem látod? Séta a fülnek

OFF-Biennále, Budapest, V., VI., VIII. kerület
2015. május 2–17.

Minden, a környezetünkben gyakorlatilag állandóan jelenlevő nemkívánatos akusztikai jelenség összességét zavaró zajként élünk meg. „Zajtudatosságunk”, vagyis (városi) tereink akusztikai „áthangolásának” az igénye, mint környezettudatosságunk fejlesztésének újabb lehetősége csak a legutóbbi időkben kezd több figyelmet kapni – nem utolsó sorban olyan autonóm művészeti projektek mentén, mint a budapesti belvárosi közös és ismerős terekben megrendezett *Sound as Space. Nem látod? Séta a fülnek* című hanginstalláció-kiállítás, amely ÖZE ESZTER és PERCZEL JÚLIA első kurátori együttműködése is egyben.

1910-ben Robert Koch bakteriológus, ezt írta: „Egy napon az emberek ugyanolyan könnyörtelenül fognak harcolni a zaj ellen, mint ahogyan ezt teszik most a kolera és a pestis ellen”; s bár ma már a csendesebb környezetben munkálkodunk, ezt a törekvésünket a globális hanghullámok mennyiségének folyamatos növekedése kiegyenlíti. (A városi zajvédő fal tökéletesen szimbolizálja az építészek és a várostervezők tehetetlenségét a folyamatosan növekvő háttérzajjal szemben...) Miközben pedig a művészek intervencióként működő hanginstallációkat alkotnak, köztereken, közös, valamint ismertebb helyeken található kisebb területeket alakítanak, „hangolnak” át, mint ahogyan ezt a *Sound as Space*, az *OFF-Biennále Budapest* egyik legizgalmasabb kiállítása is tette.

A hanginstalláció fizikai helyzetét leíró tér az építészeti tér, amely ezáltal egybeesik a létrejövő ideiglenes percepcionális térrel is. A hanginstalláció komplex tere kiterjesztett tér, a hangok expanziójának a tere, a térbeli és az időbeli művészeti formák integrációja, amelyben a hangműveknek nincsen kezdete és vége, többnyire hiányzik a narratíva és a performativitás. Éppen emiatt, s persze azért is, mert egy hanginstalláció sosem csak hangból áll (csupán tárgya a hang), hanem más médiumokkal együttesen létezik az alkotás, az átvitel és a percepció hármasságában, lehet annyira flexibilis és interaktív médium, hogy *in situ* mutatkozzék meg és hangozzék fel a legkülönbözőbb terekben.

A kurátorok által felkért kiállító művészek – mint ahogyan ezen a területen jellemzően lenni szokott – különböző irányokból (a kortárs zenétől a konceptuális művészetig) jutottak el a hanginstalláció-művészetig. A *Sound as Space* alkotói számára

az akusztikai értelemben vett ürességnek nem a csend felel meg, hanem éppen az ellenkezője: a minket a mindennapi technológiai térben az élet minden szintjén mindenütt körülvevő elektronikus eszközök és gépek zaja.

Az installáció által a közönség számára megnyitott tér percepcionális térré alakításakor főleg a külső helyszínen létrehozott installációk kerültek interakcióba a környezettel. Az V. kerületi Vitkovics Mihály u. 3. szám alatti két szomszédos üzlethelyisége adott otthont KOLOZSVÁRI CSENGE és TORNyai PÉTER munkáinak. Kolozsvári *Poliritmia* (2015) című kétcsatornás videó-munkáján, amelyet az üzlethelyiség kirakatában az utcáról láthattunk és hallhattunk, a páternoszter funkcionális monotóniája és a mozgás által folyamatosan változtatott tere az időnkelt felosztó kapitalizmus mechanizmusának szimulációja. Más szavakkal: a „pszeudociklikus idő” a kapitalizmus egyik manipulatív stratégiája, amelyben csillapíthatatlan igényt teremt bennünk, hogy felaprózzuk magunknak és nyomon kövessük a valójában már előre felosztott idő múlását. A kiállítóhely városi pozíciójából kiindulva a környék utcáinak térkép-rajzolataiból alakított ki zenei mintázatokat Tornyai Péter zeneszerző *Városi tücskök* (2015) című interaktív hanginstallációjában, ahol a mintázatokat egy-egy zenélő dobozon a látogatók szólaltatják meg. A zenei szövetté váló hangképével és primitív, eszkábált DIY-technológiájával ez az installáció egy „paleolitikus” koncept art: olyan kontextust teremt, ahol mintegy a mai technológiai tudásunkkal, de eszközeinket hátrahagyva visszatérnénk egy régebbi világba, hogy újra felfedezzük a teremtett városi tér és a percepcionális tér kapcsolatát a térkép-analógiából született, mechanikus hangkeltő eszközök (amelyeknek a sebessége is változtatható volt) által teremtett spontán zenei palimpszeszt által.³ Különös, történelem nélküli, improvizált városi folklór lehetséges tere a *Városi tücskök*.

Médiaarcheológiai alternatív valóságprezentációként is értelmezhető GAAT ANDRÁS *ID* (2015) című első rádió adó-vevőkörből álló helyspecifikus hanginstallációja, amelyet a VIII. kerületi Víg u. 20. sz., utcáról nyíló helyiségének teljesen elsötétített szobájában rendezett be. Gaat a hágai Királyi

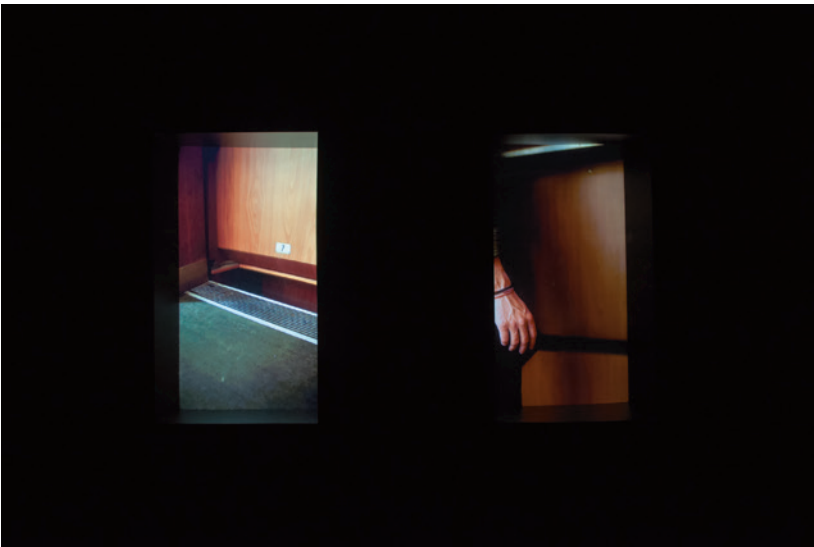
2 Vö.: „151. A pszeudociklikus idő olyan idő, amelyet az ipar formált át. Az árutermelésre épülő idő maga is fogyasztási cikk, amelynek összetevője mindaz, ami a régi egységtársadalmak széthullása következtében elkülönbözött: a magánélet, a gazdasági élet, a politikai élet. A modern társadalom teljes fogyasztható ideje végül változatos, új termékek nyersanyagává lesz, amelyek úgy jelennek meg a piacon, mint az ösztársadalmilag szervezett idő egyes alkalmazásai. 'Egy termék, amely fogyasztásra kész formában létezik, újból nyersanyagává válhat egy másik terméknek...' (A tőke) (Kiemelés az eredetiben. – S. Zs.) GUY DEBORD: *A spektákulum társadalmá. VI. A spektakuláris idő.* Ford. Erhardt Miklós. http://www.c3.hu/~ligal/spekt_tars_liget_11_print.pdf (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

3 A palimpszeszt értelmezéséhez lásd: HAKIM BEY: *A palimpszeszt.* Ford. Nagy Imola. http://www.inaplo.hu/helikon/013-Hakim_Bey-A_palimpszeszt.pdf (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

1 DORIS KLEILEIN – ANNE KOCKELKORN: Akusztik nerut. / Disconnection. In: DORIS KLEILEIN – ANNE KOCKELKORN – GESINE PAGELS – CARSTEN STABENOW (Hrsg. von / Eds.): *Tuned city – zwischen klang- und raumspekulation / between sound and space speculation.* Berlin, Kookbooks, 2008, 6–12, különösen: 6–8.; ill. 100–106, különösen: 100–102.

TORNYAI PÉTER
Városi tücskök,
2015, interaktív
hanginstalláció,
(részlet) 1052
Budapest, Vitkovics
Mihály u. 3., Sound as
Space, OFF-Biennale
Budapest
© Fotó: Eln Ferenc

KOLOZSVÁRI CSENGE
Poliritmia, 2015
két csatornás
videó-munka
1052, Budapest,
Vitikovics Mihály u. 3.,
Sound as Space,
OFF-Biennale
Budapest

VÁRNAI GYULA
Replika, 2015
hanginstalláció,
(részlet)
1061, Budapest,
Király u. 8-10,
Central Passage,
40-es helyisége,
Sound as Space,
OFF-Biennale
Budapest
© Fotó: Eln Ferenc

Konzervatórium Hangtani Intézetében a hidegháborús rádióadás-zavarás esztétikai aspektusait kutatja, amely egyúttal elméleti keretrendszerként is szolgál számára installációi megalkotásában. Az *ID*-ben a régi, egymást zavaró rádióadásokat modellezi, miközben egy imaginárius világot alkot, amelynek fókuszában a prostitúcióról való diskurzus narratívája által elfedve, de magáról az elektromágneses kommunikációs metanyelvről és az információ változókonny természetéről, azaz az

analog korszakról való meditáció áll.⁴ A rádióművészet maga tartalmazza az interferenciát, mint legközvetlenebb reflexiót – hívja fel a figyelmet José Iges. Az interferencia mindaz, amitől maga a médium kapja az identitását: hogyan változtatja meg, alakítja át vagy teszi értelmezhetetlenné a jelet az átvitel során küldő és fogadó között.⁵ Mit jelent az információ minősége, mi az *üzenete* a két rádióforrás zavarásából létrejövő nyelvnek?⁶ A VI. kerületi Király u. 8-10, Central Passage, 40-es helyiségben a felsőbb szinten rendezte be VÁRNAI GYULA *Replika* (2015) című hanginstallációját. Várnai Gyula, aki legutóbb *Az érzékelhető határán – más hangok* című nemzetközi hanginstalláció kiállításon szerepelt 2014 őszén,⁷ a magyarországi neokonceptualizmus reprezentatív képviselője. Mint már oly gyakran, most is egy egyszerű, hétköznapi jelenségből indul ki. A *Replika* redukált eszköztárában az ismeretlen terekre nyíló, egyébként pedig zárt ajtók egyszerű elrendezésben álltak egymás mögött sorozatban, hogy a rajtuk bekopogtatók más és más hangzásokat szólaltassanak meg. A látogatók létszámától függően a szólisztikus hangzástól a komplex hangzó tér élményéig viszonylag sok (bár korlátozott a kopogásra megszólaló hangminták száma) hangzás létrehozható itt, azonban az installáció fő érdeme, hogy elképzeltet velünk egy másik világot, amelyből csak hallhatunk valamit, sejtjük (az emberi) jelenlétet, de oda soha át nem léphetünk. A fantázia felszabadításával pedig mi hozzuk létre a képzeletünkben a mögöttes, másik valóságot. A másik mű GRYLLUS ÁBRIS *PS – Homage to György Ligeti* (2015) című hanginstallációja

4 „Az 'ID' egy helyspecifikus hanginstalláció, mely a hallgatólagos kollektív emlékezet aspektusaival foglalkozik. A mű helyszíne egy sarokra helyezkedik el a Rákóczi tértől, melynek meghatározó és jellegzetes történelme van. A Rákóczi tér és környéke a 80-as évek második felétől a magyarországi szex-turizmusnak és általában a magyarországi prostitúciónak egyik főbb központjává vált. Ahogy a hidegháborús rádióadás-zavarás, a hidegháborús korszak végének magyarországi szex-turizmusa is a magyar kollektív emlékezet egy feltáratlan része. A jelen installáció a magyar történelem e rejtett, de meghatározó szeletére fókuszál. Rádióhullámok segítségével szembeállítva kerül két hangfelvétel. Az egyik felvétel a Rákóczi téri járókelők a prostitúcióról alkotott véleményét, míg a másik az amszterdami piros lámpás negyed járókelőinek gondolatait rögzíti. Bár sok hasonlóság van a két környék között, a jogi kontextus jelentősen eltérő. Bizonyos fokig ez a különbség meghatározhatja a prostitúció értékelését és az ahhoz való hozzáállást. Az installáció során két rádióadó sugároz felvételeket ugyanazon a frekvencián. Egy rádióvevő felveszi a két adást. A hangzás a két rádióadó egymás zavarásából alakul ki. A rádió közegéből (elektromágneses mező) adódóan a két közvetítés jelerőssége előre csak részben határozható meg. Ezáltal a két hangforrás folyamatos küzdelemben áll egymással; hol az egyik adó által sugárzott felvétel kerül előtérbe, hol a másik. Csak úgy, mint ahogy az a hidegháborús rádióadás-zavarás esetében is történt.” – részlet Gaat műleírásából a kiállítás brosúrájában.

5 JOSÉ IGES: Radio Art as Interference. In: HEIDI GRUNDMANN – ELISABETH ZIMMERMANN – REINHARD BRAUN – DIETER DANIELS – ANDREAS HIRSCH – ANNE THURMANN-JAJES (Eds.): *Re-Inventing Radio. Aspects of Radio as Art*. Revolver, Frankfurt am Main, 2008, 119–129, különösen: 119–120.

6 Az egyik legizgalmasabb rádióművészeti kollektív a *The Conet Project*, amely mellett, hogy rövidhullámú kémadások lélegzetelállító gyűjteménye, egyúttal egy zörejzenei remekmű is. <http://www.irdial.com/conet.htm> (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

7 ÖZE ESZTER: Kiszűrődő hangok. *Balkon*, 2015/1., 25–28.; KOVÁCS BALÁZS: Más hangok. *Az érzékelhető határán. Flash Art*, 2014/4–5., 40–43.

volt ugyanitt, amely fő inspirációs forrásául Ligeti György 1962-es *Poème Symphonique* című, 100 metronómra írt emblematis musvét tekintve interaktív, s egyúttal akár kollektív zene- és hangtér-alkotási játékra hívja a nézőket. Az installáció alaphelyzetében 60 bpm-mel szóló digitális metronómok (100 db 10x10-es rácsban elhelyezve) a közöttük mozgó látogatók pozíciójától függően változtatják a tempójukat (a távolabbiak tempója lassul, a közelebbieké gyorsul). Az amúgy is impozáns látványt nyújtó installáció akár köztéri hanginstalláció-szoborként is izgalmas téralkotó objekt lenne (mint például Max Neuhaus *Times Square*-je,⁸ amely ugyan rendszeres karbantartást igényel, mégis régóta működik), s amely a megfelelő ellenakció lehetne az olyan tudatalattira ható, kontroll alatt tartó, manipulációs céllal készített, rendszerint kompresszált hangzású hangkörnyezetre, mint pl. a plázákban hallható ún. „muzak”, amely a „kvantum moduláció” (kiemelés az eredetiben – S. Zs.) szintjén változtat meg minket, hiszen a zenét is és minden akusztikai formációt perifériálisan és atmoszférikusan *mint* környezetet tapasztaljuk meg.⁹

A *Sound as Space* kiállítás mindenképpen egyik legfőbb érdeme, hogy – az *OFF Biennale Budapest* szellemiségéhez híven – egy olyan értelmezési mezőben hozta létre a projektet, ahol lehetősége van megmutatni, hogy az állam pszichikus gyarmatosítását megjelenítő absztrakt rácsoszáttal szembehelyezkedik egy

másik, palimpszeszt-szerű pszichotopográfia, a szabad kreativitás, mint az ellenállás át- meg áthelyeződő helyei.¹⁰ Az Ideiglenes Autonóm Területek elsősorban azokon a helyeken jelennek meg, ahol az állam mindent ellenőrizni és irányítani akar: „Az IAT olyan mint egy lázadás, ami nem kerül közvetlen kapcsolatba az Állammal, egy gerilla operáció, ami felszabadít egy területet (egy föld-, idő- vagy képzeletterületet) aztán szertefoszlik, azért, hogy valahol máshol alakuljon újra mielőtt még az Állam megfojthatná. Mivel a Szimuláció érdeklődésben az Államot és nem a tartalom, az IAT 'elfoglalhatja' titokban ezeket a területeket és viszonylagos nyugalomban valósíthatja meg egy időre ünnepi céljait.”¹¹

Végül pedig a kiállítás számokban: 3 tér, 5 helyszín, 5 művész, 5 új mű, több, mint 700 látogató, 9 szervezett séta (6 séta a Hosszúlépés sétacég szervezésében, 1 kuratori séta, 1 az Artportal séta részeként, 1 az OFF Klauzál program részeként).¹²

8 <http://www.diaart.org/sites/main/timesquare> (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

9 MARC COUROUX: Towards Indisposition. In: JAMES LÉGER (Ed.): *The Idea of the Avant Garde And What It Means Today*. Manchester University Press, Manchester – New York, 2014, 255-262, különösen az *Occupy the Background! (Instrumental Music #2)* című alfejezet: 259-260. A kvantum modulációhoz kapcsolódóan „a hang nélkül nem létezik tér” témakörében igen érdekes megállapításokat tartalmaz az alábbi összefoglalás: *The Sound Installation*. <http://www.artesonoro.net/artesonoroglobal/TheSoundInstallation.pdf> (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

Gryllus installációjának a kreatív kódja Nagy Ágoston (Binaura) érdeme. Mindkét installációban a hardverfejlesztő mérnökök Ujvári Dávid, Teleki Norbert (Fablab Budapest) voltak.

10 Lásd: 3. lábjegyzet.

11 HAKIM BEY: *Ideiglenes Autonóm Terület*. Ford. Nagy Imola. http://inaplo.hu/helikon/08-Hakim_Bey-Az_Ideiglenes_Autonom_Terulet.pdf (Utolsó hozzáférés: 2015. július 10.)

12 Perczel Júlia társkurátor szíves közlése.

GRYLLUS ÁBRIS

PS – Hommage to György Ligeti, 2015, hanginstalláció, 1061, Budapest, Király u. 8-10, Central Passage, 40-es helyisége, Sound as Space, OFF-Biennale Budapest © Fotó: Eln Ferenc

